

Küresel Kriz Sürecinde Ekonomi ve Politika arasındaki Etkileşimler

Sumru Altuğ[†] ve Sumru Öz[‡]

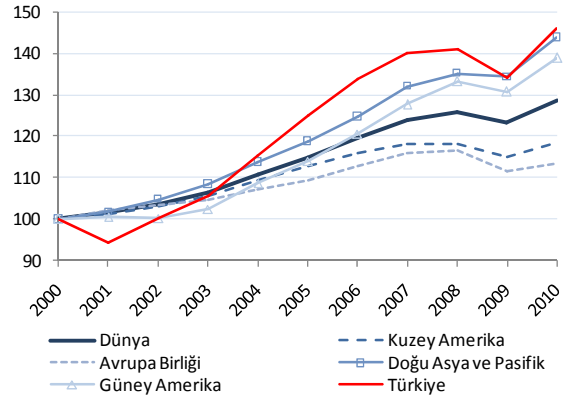
Son zamanlarda ABD ekonomisi başta olmak üzere küresel ekonomide ikinci dip olasılığı, hatta 2008’de başlayan küresel krizin aslında henüz bitmediği tartışmaları yapılıyor. Öncelikle ekonomik krizin çok büyük hasıla düşüşleri demek olduğunu göz önüne alınca en azından Türkiye’nin 2008 krizinden çıktığını ve 2010 ortalarından itibaren kriz öncesi üretim düzeyini aştığını kabul etmek gerek. Benzer bir durum diğer yükselen piyasa ekonomileri için de geçerli. Küresel krizden çıkış sürecinin henüz başlamadığı ülkeler ise farklı boyutlarda olmakla beraber kimi geçmişten gelen kimi de kriz sırasında ciddi şekilde artan kamu borcuna sahip İrlanda, Portekiz, İspanya, İtalya, Macaristan ve Slovenya gibi borç sorunu, hatta Yunanistan örneğinde olduğu gibi borç krizi yaşayan AB üyeleri (1). Öyleyse dünyanın Avrupa’dan başlayarak ikinci bir krize girmekte olduğu yerine bu bölgede 2008 krizinin henüz aşılamadığı saptaması yapmak

[†] Prof. Dr., Koç Üniversitesi ve CEPR, saltug@ku.edu.tr

[‡] Dr., Koç Üniversitesi-TÜSİAD EAF, soz@ku.edu.tr

daha doğru. Gerçekten de Şekil 1’de görüldüğü gibi küresel kriz sonrasında toparlanamayan tek ülke grubunu AB ülkeleri oluşturuyor.

Şekil 1. Türkiye’nin ve Ülke Gruplarının GSYH Değişimi (2000=100)

Kaynak: Dünya Bankası

ABD’de ise son açıklanan istihdam verileri gibi bazı kriz belirtileri olsa da küresel ekonominin yeni bir kriz aşamasında olduğundan söz etmek şimdilik mümkün değil. 2009 yılında yaşanan %0,5’lik GSYH kaybına karşılık dünyada şu anda eksi büyüme yani kriz yok, ancak ABD ve AB’nin politika yetersizliği ve piyasalara güven verme eksikliğinden kaynaklanan düşük büyüme var. Bu, bir ölçüde politika yapıcılarının ve politik sürecin yansıması gibi görünüyor. Adam Smith’in 1776’da öne sürdüğü kuram, kapitalist ekonominin tüm parçalarının analizi üzerindeydi ve ekonomi ile siyaset arasındaki bağları gözetiyordu. Bugün de sorunun sadece ekonomik olmadığını, siyasi etkenlerin de krizde rolü olabileceğini göz önünde bulundurmamız gerekiyor.

Bugün Avrupa’daki finansal sorunların arkasında bir politik süreç tıkanmışlığı olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa borç krizi olarak tanımladığımız olaylarda biraz da finans piyasalarının AB’deki politika yapıcıları arasında

bir anlaşmaya varılamaması ve geleceğe yönelik bir teminat verilememesi nedeniyle mevcut belirsizlikten yararlanıp yüksek getiri elde etmeye çalışmasının payı var. Politika tutarsızlığı veya geciken tepki karşısında getiri elde etmeyi bekleyen piyasa oyuncularının girdiği bahisler kendi kendini besleyen kriz (self-fulfilling crisis) diye tanımladığımız durumlara yol açıyor. Kendini piyasa bahislerinin satış tarafında bulan bir ülke faizlerinin arttığını, borçluluk durumunun kötüleştiğini görebiliyor.

Aslında piyasalardaki mevcut gerilimin üstesinden gelmek için hem ABD, hem de Avrupa'daki politika yapıcılarının elinde birçok politika enstrümanı var. Kısa vadede gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının piyasadan satış baskısı yaşayan ülkelerin bonosunu almak ve piyasaya yeterince likidite vererek bu tür ülkelerin bonolarının maruz kaldığı faiz artışını engellemek için teknik olarak hiçbir engelleri yok. Ancak başlıca gelişmiş ekonomileri etkileyen bir siyasi irade sorunu var. Para ve maliye politikalarını bütünleştirecek reformların yapılamadığı Avrupa Birliği'nde, yirmi yıldır yaşadığı durgunluktan çıkmasını sağlayacak adımları atamayan Japonya'da ve bütçe görüşmelerinin kilitlendiği ABD'de, siyasi karar mekanizmalarının iyi işlememesi nedeniyle piyasalardaki endişe giderilemiyor.

Avrupa Birliği'ne baktığımızda, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ile ilgili birçok maliyeti sırtladığını görüyoruz. AB'nin kurulması, iki Almanya'nın birleşmesi, hatta Avro'nun hayata geçmesinin maliyeti hep Almanya'daydı. Alman halkı bu maliyetleri karşılamakta artık daha isteksiz. İspanya'nın, İtalya'nın, Yunanistan'ın,

Portekiz'in, İrlanda'nın şüphesiz bazı yapısal problemleri var ama piyasalar açısından can alıcı nokta, politika yapıcılarının ve politikacıların bu sürece nasıl müdahale edeceği gibi görünüyor. AB ülkelerinin kurtarma fonu olarak işlev yapacak 440 milyar avroluk Avrupa Finansal İstikrar Fonu'nun güçlendirilmesi, Fon'un açık piyasadan bono alabilmesi ve AB bankalarının sermaye artırımına destek verebilmesi için yetkilerinin genişletilmesi konularının Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylanması gerekiyor. En son olarak bu yetkilerin Almanya Parlamentosu tarafından onaylanması piyasaları bir ölçüde rahatlatmışsa da Avrupa'da maliye politikası kararlarının ortak olarak alınmamasının yarattığı sıkıntı devam ediyor.

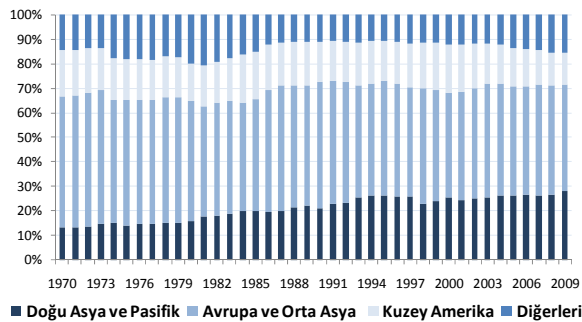
Küresel krizin dünyanın bütün ülkelerinde tam olarak aşılmasının arkasında siyasi karar mekanizmalarının iyi işlememesi gibi güncel sorunların ötesinde küresel boyutta yapısal değişiklikler de rol oynuyor olabilir. Bugün dünyada güçler dağılımında değişiklikler oluyor ve geçmişte böyle durumlarda ekonomik düzenlemelerde de çok büyük değişiklikler yaşandığını görüyoruz. Örneğin 1929 Büyük Bunalımı büyük ölçüde ABD'nin ulusal boyuttaki dengesizlikleri tarafından tetiklenmekle beraber, kriz ortamının oluşmasında uluslararası ekonomik ve politik koşullar ile yapısal değişiklikler rol oynamıştı.

Öncelikle, Birinci Dünya Savaşı öncesinde yürüyen küresel ekonomik sistem savaştan sonra tam olarak yeniden kurulamadı (2). Savaş öncesinde uluslararası finans sistemi, o dönemin tek güçlü ülkesi olan İngiltere tarafından koordine ediliyordu, oysa savaş sonrasında uluslararası

ticarette bu dönemde hızla büyüyen ABD başta olmak üzere başka ülkelerin ağırlığının artmasıyla birlikte İngiltere bu özelliğini kaybetmeye başladı. Başka bir ülkenin de liderliği alacak kadar güçlenmemiş olduğu iki savaş arası dönemde uluslararası uyumun ortadan kalkması, Büyük Bunalım'ın on yıl sürmesinin en önemli nedenlerindendi (3). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından doların altına, diğer para birimlerinin de dolara endekslediği yeni bir sabit kur rejimine geçilen Bretton Woods'da kurulan sistemde ABD'nin liderliği İngiltere'den devralmasıyla birlikte uluslararası finans düzeni tekrar kuruldu.

15 Ağustos 1971'de ABD'nin doları altın karşısında dalgalanmaya bıraktığını açıklamasıyla ilk yarayı alan Bretton Woods Antlaşmasına dayalı uluslararası finans sistemi, 90'lardan itibaren yeni tehditlere maruz kaldı. Demirperde'nin yıkılması, iki Almanya'nın birleşmesi ve Avro bölgesinin ortaya çıkmasının ardından bir süredir de Çin, Hindistan, Brezilya gibi dünyanın az gelişmiş ancak büyük nüfusa sahip ülkelerinin hızlı yükselişine tanık oluyoruz. Özellikle Çin ve Hindistan'ın küresel ekonomiye katılmasının ardından uluslararası ticarette ağırlık Güney ve Güney Doğu Asya'ya kaydı.

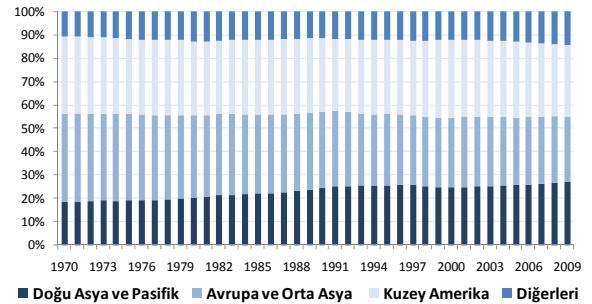
Şekil 2. Bölgelerin Dünya Ticaretindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Gerçekten de son kırk yılda Kuzey Amerika ile Avrupa ve Orta Asya'nın dünya ticaretindeki payı 15 puan azalırken Asya ve Pasifik ülkelerinin payı %13'ten %28'e çıktı (Şekil 2). Benzer şekilde, aynı dönemde dünya ekonomisi içinde Asya ve Pasifik ülkelerinin payı %18'den %28'e yükseldi (Şekil 3). Bu artışa büyük oranda Avrupa ve Orta Asya'nın payındaki azalış eşlik ederken, Kuzey Amerika'nın payında 2005'te başlayan düşüş sadece 3 puanla sınırlı kaldı. Ancak, ABD'de küresel krizden önceki 10 yılda yaşanan ve sanayileşmiş bir ülke için beklenmeyen düzeyde yüksek seyreden büyümenin, bir ölçüde finans sektörünün aşırı şişmesine bağlı olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte Kuzey Amerika'nın payındaki düşüşün sürmesi şaşırtıcı olmaz.

Şekil 3. Bölgelerin Dünya GSYH'sı İçindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Son olarak, Çin başta olmak üzere cari fazla ve ABD'nin başı çektiği cari açık veren ülkelerin neden olduğu küresel dengesizlikler de ABD'nin liderliğinde yönetilen uluslararası finans sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit ediyor. Tüm bunlara bağlı olarak dünyadaki siyasi dengeler de altüst olmuş durumda ve küresel finans sisteminde yeni bir ayarlama yapma gereği var.

Ancak Asya'nın uluslararası ticaretteki ve dünya ekonomisi içindeki payının artması ile ABD hegemonyasını tehdit edecek hale geldiğini

söylemek mümkün değil. Öncelikle çok büyük ekonomik kaynaklara sahip olan ABD'nin halen uluslararası finans sisteminin liderliğini sürdürebilecek güçte olduğunu belirtmek gerek. İkincisi, önümüzdeki 10-20 yıl içinde dünyanın en büyük ekonomisi olmasına kesin gözüyle bakılan Çin'in, uluslararası finans sisteminin liderliğini ABD'den hemen devralabileceği hatta bunu isteyip istemeyeceği şüpheli (4). Tarihte yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkışı öyle çok da çabuk olmuyor. Örneğin, ABD, dünyanın en büyük ekonomisi haline geldikten yarım asır sonra, o da tüm dünya düzenini altüst eden ve İngiltere'yi iyice güçten düşüren İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu ülkeden liderliği devraldı. Ayrıca, Çin'in yoksulluk girdabından kurtulmasını ve 1,3 milyarı aşan nüfusunun en azından yarısının refah düzeyini artırmasını sağlayan serbest ticaret ve doğrudan yatırıma dayalı mevcut uluslararası ekonomik sistemin temeli olan kurum ve kuralları yıkmak istemesi akla yatkın değil. Dünya ekonomisindeki çalkantının dinmek bilmediği bugün, uluslararası finans sisteminin reforma ihtiyacı olduğu açık ve bu uluslararası ekonomik sistemi terk etmek değil iyileştirmek isteyen Çin'in talebi ile uyumlu.

Sonuç olarak bugün, ABD uluslararası finans sisteminin liderliğini sürdürebilecek güçte olmakla beraber dünya finans sisteminde değişim ihtiyacı olasılığının tamamen göz ardı edilmemesi gerekiyor. Ancak, Drysdale'nin belirttiği gibi yeni bir küresel düzene geçiş sancılı olabilir ve on yıllar alabilir. Ayrıca, sistemde değişiklik olabilmesi için Çin başta olmak üzere bütün yükselen ekonomilerin elini taşın altına koyması ve uzun zamandır ABD'nin taşıdığı yükleri ve sorumlulukları paylaşması gerekiyor. Örneğin, Çin

sermaye piyasalarını ve sermaye hesabını liberalleştirecek reformları yapmadan yuan'ın dolar yerine veya dolarla birlikte uluslararası rezerv para olması mümkün değil. Son olarak, ABD'nin süper güç olma özelliğini en çok tehdit edenin ABD'nin kendisi olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılıyor (5). Gerçekten de ABD'de siyasetçiler arasındaki uzlaşmazlık ve çatışma sona ermezse Amerika süper güç konumunu kaybedebilir. Görünen o ki böyle bir durumda bile uluslararası finans sistemi başka bir devletin egemenliğine geçmek yerine G-20 ya da onun güdümünde çok kutuplu bir yapı tarafından yönetilecek. Kısaca, bir önceki ekonomik güç değişiminde olduğu gibi bu kez de dünya ekonomik düzeninin liderliğindeki değişim uzun zaman alırsa, küresel krizin dünyanın bütün ülkelerinde tam olarak aşılması da gecikecek gibi görünüyor.

Kaynaklar

- (1) Öz, S., 2011, "Küresel Krizden Çıkışta Son Durum", EAF Politika Notu 11-06
- (2) Öz, S., 2009, "Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz", EAF Politika Notu 09-03
- (3) Kindleberger, C. P., 1986, "The World in Depression 1929-1939", University of California Press, California
- (4) Drysdale, P., 2011, "Does China really aim to take over the world?", East Asia Forum, 26/9/2011
- (5) Stratfor, 2011, "The Geopolitics of United States, Part 2: American Identity and the Threats of Tomorrow", Stratfor Global Intelligence